

מבט על פרשות השבוע ועל מועדי ישראל
מבעד לתיבות ולאותיות של לשון הקודש

חנן חסן

פרשת **שְׁמִי** מִן ת

צִדְקַת מַצְרַיִם לַתּוֹכָהּ – שְׁמוֹת

שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיִם – והרי יש כבר סבים שנולדו במצרים?

השבת נזכה ב"ה, לפתוח את ספר **שְׁמוֹת**, ולקרוא בפרשת **שְׁמוֹת**, הפותחת בפסוק "וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיִם אֵת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ". פסוק זה מעורר שאלות רבות אצל המפרשים, לכן נשתדל להתייחס לחלק מהשאלות, המתייחסות להיבטים של זמן ומקום. נפתח בארץ מצרים המוגדרת בפי חז"ל כ"נמוכה" מכל הארצות. כינוי זה ניתן לה במיוחד בהקשר הרוחני. רמז סמוי לכך ניתן למצוא גם בטענה שמטיח יוסף בפני אחיו – "מִרְגְּלִים אַתֶּם לְרָאוֹת אֶת עַרְוֹת הָאָרֶץ בָּאתֶם". לכן בלשון המקרא, קרויה פעולת הנסיעה מארץ ישראל למצרים, **ירידה**. אנו מוצאים לשון זו לראשונה אצל אברהם אבינו, "וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וַיֵּרֵד אַבְרָם מִצְרַיִם...". גם גלות זו, בה מצויים עתה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, נפתחת בדברי חיזוק שמפנה הקב"ה ליעקב, כדי להרגיע את חששותיו, "אֵל תִּירָא מִרְדָּה מִצְרַיִם כִּי לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׁימָךְ שָׁם; וְאֲנֹכִי אֲרֹד עִמָּךְ מִצְרַיִם וְאֲנֹכִי אֲעַלְּךָ גַם עִלָּה". מדוע איפוא, נעשה כאן שימוש בלשון "הַבָּאִים מִצְרַיִם", על דרך החיוב, ולא בלשון "**הַיֵּרֵדִים** מִצְרַיִם" למשל?

ובאשר לזמן, פרשתנו פותחת בתקופה שלאחר פטירתם של יעקב אבינו, של יוסף ושל כל בני יעקב. מדוע אם כן מוצא הכתוב לנכון, לשוב ולהזכיר ירידה זו? ויתירה מזו, מדוע עושה הכתוב שימוש בזמן הווה - "**הַבָּאִים**", ולא בזמן עבר, שהרי כבר בסוף הפרשה הקודמת, במות יוסף, היה להם כבר "וּוֹתֵק", של למעלה משבעים שנות מגורים במצרים? ונסיים בשאלה "מקומית", מהפסוק על עצמו. הפסוק פותח בהתייחסות לשמות בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיִם, אך בסופו הוא מזכיר "אֵת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ". מדוע יש כאן ייחוס של אותם אנשים (בְּנֵי יִשְׂרָאֵל), אחר שמות שונים של אותו אדם. בתחילת הפסוק אחר **יִשְׂרָאֵל**, ובסופו אחר **יעקב**, כאילו מדובר בשני אנשים שונים?

כזכור, ביקש יעקב אבינו בפרשה הקודמת, "לגלות לבניו את הקץ". לכאורה, ביקש לגלות להם את מועד הגאולה. אך היום, כאשר אנו יודעים בדיעבד, שמדובר בהמתנה של למעלה משלושת אלפים שנה, יש מקום לשאול, מה טעם ראה יעקב לגילוי זה? האם יש בכך מקום לעידוד ולנחמה או שמא, עלול הדבר להוביל לרפיון ידיים עד כדי דיכאון חלילה? איזו מוטיבציה יש לפעול כאשר הגאולה רחוקה כל כך, עד שאפילו צאצאים מדור רביעי, יהיו רחוקים מאוד מרגע זה? ואף אם מדובר בגאולת מצרים בלבד, עדיין מדובר במאות שנים? ומסביר הרבי מליובאוויטש כי בביטוי "לגלות את הקץ", אין הכוונה בגילוי המועד של הגאולה, אלא בהבהרת השיטה, על פיה מחושב ונקבע רגע הקץ, עיתויה של הגאולה. הקב"ה הודיע לאברהם בברית בין הבתרים, "כִּי גַר יִהְיֶה זְרָעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה", ואם כן, הרי הכל ידוע לכאורה? אלא, שהמודד של הקב"ה אינו בשנים קלנדאריות (על פי הלוח), ומכיוון שרמת העינוי שבה עמדו בני ישראל במצרים בפועל עלתה על המצוי, חישב הקב"ה את הקץ, שקלל אותו, והעמיד את גלות מצרים על מאתיים ועשר שנים בלבד. הייתכן? והרי "אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִיַּד פְּשׁוּטוֹ", והקב"ה הזכיר "אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה"? התשובה לכך פשוטה, הקב"ה כמו מתחייב לעמוד בדיבורו לגבי כל הבטחה טובה שהוא נותן, מה שאין כן לגבי גזירות קשות. את הקשות הוא ישמח שלא לקיים, אם רק נספק לו סיבה טובה לכך (כמו חזרה בתשובה וכיו"ב). ולמרות זאת, הקב"ה כמו יישר את ההדורים, בכך שהחל את חישוב התקופה מרגע הולדתו של יצחק (ארבע מאות שנה).

כדי שנוכל להשיב על השאלות שהצבנו, עלינו להסתייע בהפטרה שנקרא לאחר הפרשה. ההפטרה השבת היא מנבואתו של ישעיהו ופותחת בפסוק "**הַבָּאִים יִשְׂרָשׁ יַעֲקֹב יְצִיץ וּפְרַח יִשְׂרָאֵל וּמְלֹאוּ פְּנֵי תִבְלַת תְּנוּבָהּ**". כידוע, הונהגה קריאת ההפטרה בשבת בדלית ברירה, כאשר נאסר על עם ישראל, לקרוא בתורה בציבור. ומכיוון שלא נאסרה הקריאה בנביאים, בחרו כנגד כל פרשה, קטע מהנביאים, המזכיר את הנושא העיקרי, אליו מתייחסת הפרשה. קטע זה, היווה מעין חלופה, לקריאה בתורה. לפי דעה זו, שמה של **ההפטרה** ניתן לה, בשל כך שבקריאתה ראו הקוראים את עצמם כאילו יצאו ידי חובת הקריאה בתורה, **כפטורים**. משהותרה לאחר זמן הקריאה בתורה, תיקנו חכמים **להפטיר**, להוסיף כקינוח לקריאת התורה, בשבתות ובימים טובים, את **ההפטרה** (הקטע המתאים מדברי הנביאים). ומוזר, שההפטרה לפרשתנו, עוסקת בגאולה העתידה של עם ישראל, בשעה שפרשתנו פותחת בירידה מצרימה, בכניסה אל הגלות. עלינו להבין מדוע נבחר קטע זה, או מדוע מייחסים אותו לגלות מצרים דווקא? ומדוע בחר הנביא במשל זה דוקא, "**הַבָּאִים יִשְׂרָשׁ יַעֲקֹב יְצִיץ וּפְרַח יִשְׂרָאֵל**"?

רש"י, מייחס פסוק זה לעם ישראל, **שהציץ ופרח** במצרים. ואכן, אם נתבונן היטב, נגלה שניתן למצוא הקבלה בין הפסוק הראשון של ההפטרה ובין הפסוק הראשון של פרשתנו. שלוש המלים: "**הַבָּאִים**", "**יעקב**" ו-"**יִשְׂרָאֵל**", משותפות לשני הפסוקים. מדוע "**הַבָּאִים**"? פרשתנו עוסקת בעצם, בתהליך **המביא** להולדתו של עם ישראל. **נְדָמָה** בעיני רוחנו את הגלות למנהרה ארוכה וחשוכה, שבקצה השני שלה - הגאולה המוארת. בידענו כי זה המצב, הרי בהיכנסנו לפתח המנהרה, יכולים אנו כבר לראות את עצמנו כמי שהחלו להיכנס אל עידן הגאולה. בפסוק הקודם לפרשתנו, בסוף ספר בראשית, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הם עדיין בגדר משפחה בלבד, "**בְּנֵי יַעֲקֹב**", "**בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**" ולכל היותר "**בֵּית יִשְׂרָאֵל**". והנה בפרשתנו, מכתיר אותם פרעה בתואר חדש, "**הִנֵּה עַם** בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ". ואין מדובר באדם מן השורה, שאינו מורגל במספרים

גדולים, אלא בפרעה, המלך של המעצמה החזקה ביותר באותה תקופה. מזווית הראייה שלו, הם מוגדרים כְּעַם, ולא סתם עַם, אלא "רַב וְעַצוֹם מִמֶּנּוּ". לכאורה, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יורדים מצרימה, לגלות ארוכה ולעבודות פרך מחפירה, אך לאמתו של דבר, הם באים ונכנסים לתהליך של הריון, ממנו ייוולד בבוא היום העם הנבחר, עם ישראל. הם יורדים "אֶת יַעֲקֹב", עם המדרגה הנמוכה יותר, "אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ", כאוסף של משפחות. אך כבר אז יש להם את הַשְּׂמוֹת הנכונים, יש בהם את המהות הפנימית, המאפשרת להם להוליד את עם יִשְׂרָאֵל, "וְאֵלֶּה שְׂמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם". הם זקוקים לחישול, ומצרים, היא כור היתוך בעבורם.

ואומר רבי סימון במדרש רבה, כי ספר בראשית, הינו בגדר "וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים יְהִי אֹר", שבו הקב"ה בורא את עולמו, ומכין את השדה לקראת הזריעה של הגרעין, הזריעה של עם ישראל. שיא הזריעה, הינו ירידת יעקב וביתו מצרימה. כמו שהזרע מוכנס אל תוך האדמה החשוכה, מכוסה בעפר, ואינו נראה או ניכר, כך הורדו בני ישראל למצרים החשוכה והאפלה מבחינה רוחנית. לא זו בלבד שהחקלאי הזורע אינו רואה בכך כל בעיה, אלא אף להיפך, ברור לו, שפעולה זו היא חיונית, כדי להניב, בסופו של תהליך, את הפירות. לכן, נוקטת כאן התורה לשון "הַבָּאִים מִצְרָיִם". בגשמי, זו אכן ירידה, אך מכיוון שזו ירידה לצורך עליה גדולה יותר, נכון להתייחס אליה, כאל תהליך מתמשך של עלייה, של "הַבָּאִים", בהליכה הנמשכת גם בהווה, לקראת הגאולה. שיא הירידה הוא השלב בו מתחילה העלייה. בפרשה הקודמת עדיין לא התקיימו כל התנאים הדרושים להתחלת הנביטה, בני יעקב היו עדיין בחיים והם עדיין לא חשו את לחץ הגלות. רק לאחר שמתו כל בני יעקב, ובהשאלה כבו כל הפנסים, בחשיכה הרוחנית הגדולה המשתררת, מתחיל תהליך ההריון.

ובהקבלה למשל הגרעין, הזרע מכה שורש כלפי מטה, "הַבָּאִים יִשְׂרָשׁ יַעֲקֹב". קודם ליציאה החוצה אל פני הקרקע, יש להקים יסודות איתנים האחוזים היטב בקרקע. הזמן חולף, הגרעין "מַרְקִיב" לו והולך, החשיכה המצרית מגיעה לשיאה במכת החושך, "וַיְהִי חֹשֶׁךְ אַפְלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם... לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְלֹא קָמוּ אִישׁ מִמְּחֻתּוֹ...". אך דוקא אז, "יָצִיץ", "וְלִכְלַךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹר", הצמח הנובט כלפי מעלה, אל מעל פני האדמה, מציץ אל תוך סביבה מוארת, ובעצם מתגלה, עם ישראל נולד. הוא ממשיך ועובר לתהליך של עלייה בגלוי, ואז מתקיים גם "וּפְרַח יִשְׂרָאֵל", הוא מקבל את התורה, ופורח לאורה. הוא מסוגל כבר להניב פירות, להפיץ זרעים ולהאיר בכוח פנימיותו הבאה לידי ביטוי. המאמר האלוקי "יְהִי אֹר", שבספר בראשית, פעל את פעולתו, ובספר שמות, הוא מתממש, "וַיְהִי אֹר". כאשר הגרעין נזרע, הוא אמנם במדרגת יַעֲקֹב, "אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ", אך הוא בדרך למימוש השם שלו, המהות הטמונה בו, "שְׂמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים", לעלות למדרגת יִשְׂרָאֵל, "יָצִיץ וּפְרַח יִשְׂרָאֵל".

כעת יכולים אנו לגלות זוויות חדשות במילה 'קִץ' ובביטוי "לגלות את הקִץ". האות ק' היא האות היחידה באלפבית (מתוך האותיות שאינן סופיות) היורדת אל מתחת לשורה, ובכך כמו רומזת על פעולת הזריעה בה הזרע נטמן מתחת לפני האדמה. כיוון הפעולה הוא מלמעלה למטה – יְרֵדָה, "הַבָּאִים יִשְׂרָשׁ יַעֲקֹב". לעומתה האות צ' מייצגת בצורתה צמיחתם של ענפים, והאות הסופית ק' במיוחד, כמו מייצגת את הנביטה, את הפיכתו של הזרע לצמח, המציץ ועולה מתחת לקרקע, מתגלה על פני הקרקע ושולח כלפי מעלה ענפים ועלים, עד כדי "יָצִיץ וּפְרַח יִשְׂרָאֵל".

אם נחפש אחר הדברים שעם ישראל נמשל להם, נגלה בין השאר גם את התולעת, כפי שאנו מוצאים בדברי החיזוק שמעביר הנביא ישעיה לעם ישראל, "אַל תִּירָאִי תוֹלַעַת יַעֲקֹב". תוֹלַעַת? ! והרי די באצבע כדי למעוך תוֹלַעַת, בקלות? אך לפי חז"ל נמשל עם ישראל לתוֹלַעַת, המסוגלת לכרסם ולכלות רהיטים כבדים מעץ, כדי לסמל את כוחו של עם ישראל, שאין כוחו אלא בפיו, כוח התפילה וכוח לימוד התורה, בהשמעת הקול. גם בפרשתנו, מתחיל התהליך הגלוי של הגאולה, שליחותו של משה, רק לאחר שבני ישראל זועקים בפיהם. ורק אז, "וַיִּשְׁמַע אֱלֹקִים אֶת נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת בְּרִיתוֹ...". והגלגלים הגלויים מתחילים לנוע. ומכיוון שפיו של עם ישראל "מפיק מרגליות", נבחר כמשל את תולעת המשי דווקא, הטווה סביבה פקעת מחוט משי ולאחר שהיא מסתגרת בתוכה, היא עוברת למצב של תרדמה. ובנמשל, בני ישראל נכנסים למעין "תרדמה" רוחנית בסביבה חשוכה, וברמה ירודה של תוֹלַעַת, משורש יַעֲקֹב. הם נכנסים למצב זה בגדר "הַבָּאִים יִשְׂרָשׁ יַעֲקֹב". ומה מתגלה לנו בקִץ, בסוף התהליך? היא מקיצה, מתעוררת, מציצה מתוך הפקעת, יָצִיץ, וּפְרַח, הַפְּרַח שהתעורר, פורש כנפיים ופורח לו, הוא במדרגה רוחנית גבוהה בהרבה – יִשְׂרָאֵל.

דבר הסידות

העצבות היא משלוחי היצר הרע, ומטרתה לבלבל את האדם מעבודתו בלימוד התורה ומשקידתו בעבודה, וחמור מזאת, לאט לאט העצבות גורמת לאדם לאבד את כישיונותיו ומטמטמת את חושי הנפש שלו. רבותינו הקדושים מזהירים מאוד מפני העצבות, ומורים לעשות כל מאמץ כדי לגרשה בכל תוקף, ולברוח ממידה מאוסה ורעה זו, כפי שאדם בורח מסכנת מוות, כי העצבות היא בגדר רעל הממית כל רגש טוב.

(מעובד מאיגרות קודש, אדמו"ר הרי"צ)

שבת שלום ומבורך

ח / ח / ס

אם ברצונך לקבל את הגיליון ישירות למייל או במסרון, אנא פנה אל hhananme@gmail.com או לטלפון 052-569-9691.